

Lantbrukarnas sjukskrivningar

Anders Thelin

Lantbrukare under 50 års ålder har en lägre sjuklighet än svenska folket i allmänhet och lägre än matchade kontrollär. Lantbrukarna har en annorlunda sjukskrivningsprofil – en översjuklighet förekommer bla i andningsorganens sjukdomar trots blygsamma rökvanor. Orsaken är troligen exposition för skadliga arbetsmiljöfaktorer.

Med doktor Anders Thelin är företagsläkare i Växjö och verksam bla inom Lantbrukshälsan. Sedan 1973 har han varit knuten till Institutionen för socialmedicin i Lund där han arbetat med studier av lantbrukarnas arbetsmiljö och sociala förhållanden.

Svenska folkets sjukskrivningsvanor har under senare år med jämna mellanrum diskuterats. Mestadels har det därvid handlat om missbruk och överkonsumtion av en social rättighet. Alltför sällan har sjukskrivningsmönstret studerats för att öka kunskapen om olika gruppers sjuklighet och sjukdomar. Ett undantag är rapporten "Arbetsförhållanden och sjukfrånvaro" från SCB (1979). Några studier av definierade yrkesgrupper förekommer emellertid ej heller i denna sifferrika bok.

Vid institutionen för socialmedicin i Lund har allt sedan 60-talet lantbrukarnas sociala och arbetsmedicinska förhållanden studerats under Gunnar Lindgrens ledning. Därvid har vi bla använt oss av försäkringskassornas register. Lantbrukarnas sjukskrivningsvanor har jämförts med officiell statistik och med kontrollgruppers sjukskrivningsmönster.

Lantbrukarna är i det här sammanhanget en intressant grupp. De utgör den utan jämförelse största och något så när enhetliga gruppen egna företagare. De har oregerad arbetstid och enligt undersökning-

ar (Jorbrukets utredningsinstitut 1977) en årlig arbetstid som är avsevärt längre än löntagarkollektivens. De har ingen eller endast kort semester.

Material och metoder

I anslutning till en studie av ett jord- och skogsbruksområde i Kronobergs län kartlades också sjukligheten mätt med försäkringskassans mått.

Den slumpmässigt uttagna lantbrukargruppen var i de flesta avseenden representativ för landets bönder. Medelåldern var över 53 år, vilket är avsevärt högre än för yrkesarbetande i gemen.

Med utgångspunkt från år 1973 har lantbrukarna (190 personer, 187 män och 3 kvinnor) följts bakåt i tiden. De som 1973 var 65 år och yngre har sedan dessutom följts under åren 1974–1978 (152 personer, 149 män och 3 kvinnor).

Två ålders- och könsmatchade kontrollgrupper, en för den retrospektiva och en för den prospektiva delen av undersökningen, har uttagits i samma kommun. Kontrollpersonerna har utplockats med hjälp av kassans register på så sätt att det F-kort som stod närmast före respektive efter lantbrukarens F-kort använts under förutsättning att åldersskillnaden ej översteg tre år. Den kontrollgrupp som "stod före" i registret användes för jämförelse under perioden fram till och med 1973 och den andra gruppen under perioden 1974–1978.

Det har inte tagits någon hänsyn till kontrollernas yrkesbeteckningar. Det finns därför ett antal lantbrukare med i kontrollgruppen, ett förhållande som är ägnat att maskera eventuella skillnader. Denna brist är emellertid svår att komma ifrån eftersom kassans yrkesuppgifter har stora brister. Dessutom har många människor i berörda åldersgrupper tidigare haft arbete inom jord- och skogsbruk.

Tabell 1. Antalet sjukskrivningstillfällen bland lantbrukare och kontroller i olika åldersgrupper 1973 och 1974–1978. Medeltal per år och 100 personer.

Ålder	Åldersgruppens storlek	Sjukskrivningstillfällen per år och 100 personer			
		1973		1974 – 1978	
		lant- brukare	kont- roller	lant- brukare	kont- roller
–30 år	5	0	80***	28	88
31–50 år	69	26	126***	79	114*
51–65 år	78	71	64	61	74
65–75 år	38	37	37		
Samtliga	190	59	86*		

* $p < 0,05$

*** $p < 0,001$

Författaren har personligen bearbetat och grupperat alla uppgifter om varje sjukskrivningstillfälle. I de fall diagnos saknats har kompletterande information hämtats från vårdcentraler, sjukhus och pastorsexpeditioner.

Resultat

En mindre del av lantbrukarna var 1978 ej anslutna till den sk tilläggssjukpenningförsäkringen. Av dessa var 34% deltidslantbrukare med inkomster också från annan sysselsättning.

Cirka 32% av lantbrukarna uppgav att de under perioden 1974–1978 inte kunde skaffa ersättare vid sjukdom och många hade arbetat trots att de varit

sjuka och enligt egen uppfattning borde ha varit sjukskrivna.

Dessa förhållanden bör rimligen bidra till en låg sjukskrivningsfrekvens bland lantbrukare. Som framgår av *tabell 1* var detta också förhållandet. Intressant nog tycks det emellertid bara gälla under 50 års ålder. Däröver fanns det inte några säkra skillnader mellan lantbrukare och kontroller.

Korttidsfrånvaron var väsentligt lägre bland lantbrukarna än bland kontrollerna (*tabell 2*) i alla åldersgrupper. Detta antyder en förhöjd total frånvaro bland äldre lantbrukare. Samma iakttagelser kan göras för perioden fram till 1973 som för 1974–1978.

Tabell 2. Antalet sjukskrivningstillfällen kortare än 7 dagar under perioden fram till och med 1973 och 1974–1978. Medeltal per år och 100 personer för lantbrukare och kontroller i olika åldersgrupper.

Ålder	Åldersgruppens storlek	Medeltal sjukskrivningstillfällen per år och 100 personer			
		– 1973		1974 – 1978	
		lant- brukare	kont- roller	lant- brukare	kont- roller
– 30 år	5	9	207	16	88
31 – 50 år	69	31	54**	42	74**
51 – 65 år	78	25	38**	26	40**
66 – 75 år	38	19	33		
Samtliga	190	25	44***		

** $p < 0,01$

*** $p < 0,001$

Tabell 3. Sjukskrivningsdiagnoser.

Medeltalet sjukskrivningstillfällen per år och 100 personer samt medeltalet sjukskrivningsdagar per person och år för respektive diagnosgrupp bland lantbrukare och kontroller under perioden 1974–1978.

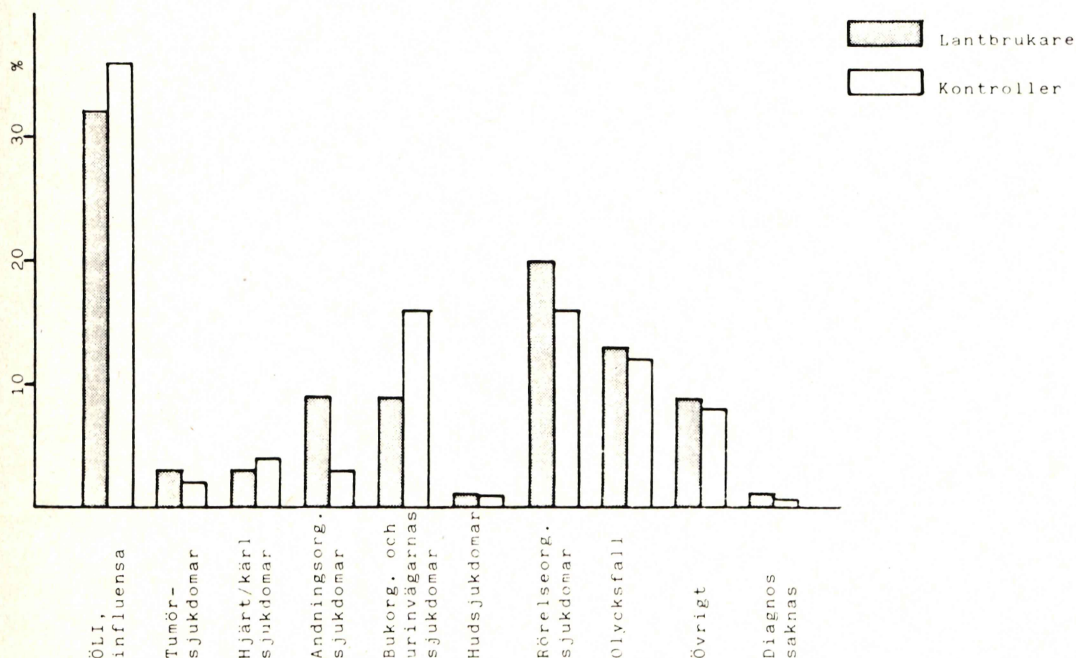
Diagnosgrupp	Sjukskrivningstillfällen per år och 100 personer		Sjukskrivningsdagar per person och år	
	lantbrukare	kontroller	lantbrukare	kontroller
ÖLI, influensa	22	33	1,19	1,17
Tumörsjukdomar	2	2	0,14	0,20
Hjärt/kärlsjukdomar	2	4	1,25	3,65
Andningsorg sjukd	6	3	2,10	1,40
Bukorg och urin v sjukdomar	6	15	1,90	2,11
Hudsjukdomar		1	0,13	0,11
Rörelseorg sjukdomar	14	15	5,53	6,40
Olycksfall	9	11	2,41	3,13
Övrigt	6	7	2,78	2,42
Diagnos saknas	1	1	0,02	0,08
Totalt	69	92	17,45	20,67

Mått i sjukskrivningsdagar hade lantbrukarna tillsammans 13 262 sjukdagar och kontrollerna 15 715 under perioden 1974–1978, en skillnad på nästan 19%. Detta motsvarar för lantbrukarna ett genomsnitt på 17,5 dagar per person och år och för kont-

rollerna 20,7 dagar. Under perioden fram t o m 1973 var sjukdagarna per år 14,7 respektive 18,8. Det bör observeras att materialet har begränsad storlek varför den spridning i sjukskrivningstid som alltid föreligger gör det omöjligt att dra några säkra slutsatser.

Figur 1. Sjukskrivningsprofil.

Sjukskrivningstillfällenas procentuella fördelning på olika diagnosgrupper 1974–1978.

Tabell 4. Totala antalet sjukskrivningstillfällen för några speciella sjukdomar (hjärtinfarkt, lufttröskatarr, lunginflammation, astma, gallstenssjukdom, njurstenssjukdom och ljumskbräck) bland lantbrukare och kontroller under perioden 1974–1978.

Sjukdomsgrupp	Totala antalet sjukskrivningstillfällen 1974–1978		
	lantbrukare	kontroller	
<i>Hjärtinfarkt</i> (infarctus cordis)	2	10	p < 0,02
<i>Luftförskatarr</i> (bronchit, bronchitis chron., obstr. bronchit)	19	14	
<i>Lunginflammation</i> (pneumoni, bronchopneumoni, pleurit)	1	1	
<i>Astma</i> (asthma bronchiale)	23	3	p < 0,0001
<i>Gallstenssjukdom</i> (cholecystolithiasis, cholecystit, choledocholithiasis)	1	5	
<i>Njurstenssjukdom</i> (calculus renis, uretris etc.)	1	15	p < 0,001
<i>Ljumsnbråck</i> (hernia inguinalis)	4	6	

Samtliga sjukfall har med hjälp av F-kort, läkarintyg och den enskildes uppgifter (sjukfall kortare än 7 dagar) grupperats efter diagnos. Som framgår av tabell 3 hade lantbrukarna en översjuklighet i andningsorganens sjukdomar medan det motsatta gällde för sjukdomar i bukorgan och urinvägar samt för hjärt- och kärlsjukdomar.

Relativt sett (figur 1) tycks dessutom rörelseorga-

nens sjukdomar ha en större betydelse för lantbrukarna. Under perioden fram till och med 1973 kunde detsamma konstateras för olycksfall.

En genomgång av materialet avseende vissa speciella sjukdomar antyder betydande asymmetrier mellan lantbrukare och kontroller (tabell 4). Astma och möjligen lufttröskatarr var vanligare bland lantbrukarna medan det motsatta gällde för hjärtinfarkt, njurstenssjukdom och möjligen gallstenssjukdom.

Fyra lantbrukare och lika många kontrollpersoner har avlidit under perioden 1974–1978. Dödsorsakerna framgår av tabell 5.

Tabell 5. Dödsorsaker för lantbrukare och kontrollpersoner avlidna under perioden 1974–1978.

Lantbrukare		
Fall nr	Ålder vid dödsfallet	Dödsorsak
1	70	prostatacancer
2	64	hjärnblödning
3	65	blåscancer
4	66	aortaaneurysm
Kontroller		
Fall nr	Ålder vid dödsfallet	Dödsorsak
1	66	hjärtinfarkt
2	62	hjärtinfarkt
3	60	hjärtinfarkt
4	56	magsäckscancer

Diskussion

Såväl den undersökta lantbrukargruppen som kontrollpersonerna hade en lägre sjuklighet än vad som redovisas i officiell statistik (SCB 1979, Eriksen 1977) för landet som helhet och för Kronobergs län. Detta kan förklaras av att undersökningen är gjord i ett område med låg sjukskrivningsfrekvens.

Den låga totala sjukskrivningsfrekvensen för lantbrukarna torde väsentligen ha sin förklaring i inledningsvis anförda karaktäristika för gruppen. En korrigering med hänsyn till svårigheter att skaffa ersättare m m skulle sannolikt minska de iakttagna skill-

naderna gentemot kontrollgrupperna. Möjligen uppkommer då i stället tecken på en översjuklighet bland äldre bönder. Detta skulle i så fall kunna ha många förklaringar – både arbetsmiljömässiga och sociala.

Det har tidigare visats att lantbrukarna har låga medelblodtryck och en låg hypertonifrekvens (Thelin 1980). Detta är en tänkbar orsak till den låga frekvensen hjärt- och kärlsjukdomar. Till detta kan också de mycket måttliga rökvanorna bidra. Endast 11% av de undersökta lantbrukarna var cigarettbrukare (Thelin 1980) vilket är lägre än vad som redovisats för män i glesbygd (Socialstyrelsens tobaksutredning 1974). Slutligen kan möjligen också hög fysisk aktivitet i kombination med obetydlig förekomst av övervikt vara av positiv betydelse (Tibblin och Wilhelmson 1975 samt Åberg 1980).

Andra undersökningar har tidigare framhållit risken för sjukdomar i andningsorganen vid lantbruksarbete (Darke o a 1976 samt Warren 1977). Lantbruk innebär exponering för ett flertal potenta allergener (ko, häst, timotej mfl) samt för mögel och kvalster av alla tänkbara typer. En hög frekvens av allergiska sjukdomar av olika typ är därför att förvänta (Davies o a 1976, Thelin 1978, Cuthbert o a 1979 samt Holmberg och Kallings 1980).

Det förhållandet att lantbruk i skogs- och mellanbygder fortfarande innebär betydande moment av delvis tungt manuellt arbete kan möjligen vara en av tänkbara förklaringar till en lägre sjuklighet i bukorganens och urinvägarnas sjukdomar. Risken för övervikt är under sådana omständigheter rimligen lägre.

Olycksfall och möjligen också sjukdomar i rörelseorganen hade fram till och med 1973 större relativ betydelse bland lantbrukarna än bland kontrollerna. Det finns fakta som talar för ett samband mellan traktorkörning och rygg- och höftledsbesvär (Thelin 1980). Totalt sett finns det emellertid knappast hållpunkter för att rörelseorganens sjukdomar skulle vara ett större problem bland lantbrukare än bland andra i sk tunga yrken.

Sammanfattning

Lantbrukare är egna företagare. De har lång arbetstid, kort semester och svårigheter att skaffa ersätt-

tare vid sjukdom. Många uppgav att de hade arbetat trots besvär som borde ha föranlett sjukskrivning.

Det är därför inte förvånande att den undersökta lantbrukargruppen hade en lägre sjuklighet än svenska folket i allmänhet och två matchade kontrollgrupper. Några väsentliga skillnader föreligger emellertid inte mellan lantbrukare och kontroller i åldersgrupperna över 50 år.

Lantbrukarna hade en annan sjukskrivningsprofil. Hjärt och kärlsjukdomar samt sjukdomar i bukorgan och urinvägar hade en lägre relativ betydelse vilket torde sammanhånga med en måttlig "exposition" för kända riskfaktorer.

Å andra sidan föreligger en översjuklighet i andningsorganens sjukdomar trots blygsamma rökvanor. Detta kan knappast ha någon annan orsak än exposition för skadliga arbetsmiljöfaktorer. Information, utbildning och forskning om hithörande problem och risker bör kunna ge god utdelning för en obetydligt kartlagd och föga arbetsmiljömedveten yrkesgrupp.

REFERENSER

- Cuthbert O D, Brostoff J, Wraith D G och Brighton W D: "Barn allergy": asthma and rhinitis due to storage mites. Clin Allergy 9: 229–236 1979
- Darke C S, Knowelden J, Lacey J och Milford Ward A: Respiratory disease of workers harvesting grain. Thorax 31: 294–302 1976
- Davies R J, Green M och Schofield N McC: Recurrent nocturnal asthma after exposure to grain dust. Amer Rev Resp Dis 114: 1011–1019 1976
- Eriksen T: Sjukfråvaron i arbetslivet. Arbetarskyddsfonden, Stockholm, 1977
- Holmberg K och Kallings L-O: Allergisk alveolit orsakad av mögel och termofila aktinomyceter. Läkartidningen 77: 39–44 1980
- Jordbrukets utredningsinstitut: Sysselsättningen i lantbruket 1976. Meddelande från Jordbrukets utredningsinstitut nr 2, 1977
- Socialstyrelsens tobaksutredning: Tobaksrökning. Allm förl, Stockholm, 1974

Statistiska centralbyrån: Levnadsförhållanden, rapport 15. Arbetsförhållanden och sjukfrånvaro 1975/76. Statistiska centralbyrån, Stockholm, 1979

Thelin A: Tröskdammlunga. Läkartidningen 75: 3794–3796 1978

Thelin A: Work and health among farmers. A study of 191 farmers in Kronoberg county, Sweden. Scand J Soc Med suppl 22 1980

Thelin A: Rygg- och ledbesvär bland lantbrukare. Nord föret hälsov 3: 54–58, 1980

Tibblin G och Wilhelmsen L: Fysisk aktivitet och risk för hjärtinfarkt. Läkartidningen 72: 343–345 1975

Warren C P W: Lung disease in farmers. CMA Journal 116: 391–394 1977

Åberg H: Övervikt och hypertoni – nya rön om riskerna. Läkartidningen 77: 4935–4936 1980

Nu kan ditt barn byta haklapp varje dag.

Det är fräscht och hygieniskt med en ny haklapp varje dag. I ett sänt här paket ligger 7 haklappar med ficka på. En för varje dag i veckan.

Haklapparna är gjorda i plastlaminerad öväd textil.

Du sköljer av dem under kranen, eller torkar av med en bit hushållspapper.

Varje haklapp kan användas 3–5 gånger.

Finns i två storlekar:

För barn under och över 12 månader.

Bambino. Rejåla saker.

MoDo Konsumentprodukter AB,
Box 4114, 171 04 Solna 4. Tel. 08/98 02 60.